

Razvijanje kriminalističnega mišljenja

Darko Maver*

Potem ko smo prikazali splošne značilnosti kriminalističnega mišljenja,¹ obravnavali vlogo in pomen ustvarjalnega² in logičnega³ mišljenja pri preiskovanju in pri izvajanju posameznih preiskovalnih ali operativnih dejanj,⁴ se kot logično nadaljevanje zastavlja vprašanje, kako doseči in razvijati sposobnosti kriminalističnega mišljenja preiskovalcev, ali drugače rečeno, v ospredje stopa problematika izbora kriminalistov glede na njihove sposobnosti mišljenja, in vprašanje šolanja in izpopolnjevanja mišljenja tistih, ki že delajo v praksi. Gre torej za to, da zopet pristopamo k problematiki izboljšanja učinkovitosti preiskovanja z vidika razvijanja sposobnosti mišljenja oziroma miselnega reševanja kriminalističnih nalog.

V tem prispevku se ne bomo ukvarjali z vprašanjem izbora preiskovalcev glede na njihove miselne sposobnosti (ker bo to predmet posebnega članka), pač pa želimo prikazati nekatere značilnosti razvoja kriminalističnega mišljenja v zgodovini preiskovanja ter nato razmišljati o možnosti praktičnega razvijanja in izpopolnjevanja mišljenja preiskovalcev pri reševanju preiskovalnih nalog ter še posebej o vlogi in pomenu kriminalnega romana pri tem. Če je v domači in tuji literaturi že nekaj del o kriminalističnem mišljenju in njegovih značilnostih in pomenu, pa so zelo redki zapisi in navodila o tem, kako razvijati in šolati sposobnost logičnega in ustvarjalnega mišljenja prav za reševanje kriminalističnih nalog.

Izhajamo iz prepričanja, da mišljenje ni nekaj stalnega in posamezniku že ob rojstvu dokončno danega (čeprav je sposobnost inteligence — takšne ali drugačne — človeku prirojena), marveč se lahko včasih v večji drugič v manjši meri razvija in izpopolnjuje, seveda v okvirih tistih možnosti, ki jih daje dedna zasnova. Prave bistroumnosti in ustvarjalnosti se

ne bo naučil z vajo tisti, ki nima ustreznih predispozicij, toda tudi tistemu, ki jih ima, ne bodo koristile dovolj, če jih ne bo razvijal in izpopolnjeval. Ob povprečnih intelektualnih sposobnostih je zato z vajo in širjenjem znanja možno izboljšati praktične sposobnosti kriminalistov pri reševanju kriminalističnih nalog vsaj v določenem obsegu. Pri tem mislimo po eni strani na proces šolanja in izobraževanja kadrov za kriminalistično delo — zlasti še na razvijanje sposobnosti naučeno znanje praktično uporabljati (se pravi na t. i. problemsko učenje), ter po drugi strani na možnosti uporabe različnih tehnik pomnenja, zapisovanja in reševanja nalog, ki jih lahko kriminalisti praktično uporabijo pri reševanju določene vrste kriminalističnih problemov. Oboje je pomembno za razvijanje kriminalističnega mišljenja in njegove uporabe v praksi.

1. Kriminalistično mišljenje nekoč (in danes)

Ne v tuji, ne v domači strokovni literaturi nismo zasledili zapisa o razvoju kriminalističnega mišljenja oziroma študije o tem, kako so mislili preiskovalci nekoč, v čem se je njihov način mišljenja pri preiskovanju kaznivih dejanj razlikoval od današnjega, kateri so tisti dejavniki, ki so vplivali na spreminjanje tako etno- kot tudi egocentričnih lastnosti mišljenja kriminalistov in kako je vse to vplivalo na spoznavanje resnice o kaznivem dejanju in storilcu. Ker ni ustreznih raziskav in neposrednih podatkov, je mogoče o tem, kako so mislili preiskovalci nekoč (pa ne le preiskovalci, marveč ljudje na splošno), domnevati izključno na temelju literarnih zapisov iz tistega časa, preučevanju sodnih spisov in kronik, ter na osnovi podatkov o načinu in poteku preiskovanja, pravnih okvirov, ki so določali tudi mišljenje preiskovalcev, in sredstev in metod preiskovanja. Očitno je, da bi podrobnejše proučevanje razvoja kriminalističnega mišljenja terjalo samostojno študijo, zato se bomo na tem mestu dotaknili le nekaterih splošnejših razmišljanj. **Poznavanje razvoja mišljenja preiskovalcev v pretklosti namreč daje možnosti za napovedovanje in razumevanje trendov v prihodnosti.**

Že kar sama po sebi se vsiljuje misel, da je eden od odločilnih momentov, po katerem se je mišljenje preiskovalcev (ne glede na to, za kakšen sistem kazenskega postopka je šlo) lo-

* Darko Maver, dipl. pravnik, doktor znanosti, znanstveni sodelavec na Inštitutu za kriminologijo, Trg Osvoboditve 11, 61000 Ljubljana.

¹ Kriminalistično mišljenje, RKK, 1986, št. 1, s. 3—15.

² Vloga ustvarjalnega mišljenja pri reševanju kriminalističnih problemov. RKK, 1984, št. 3, s. 213—223.

³ Preiskovanje in logično mišljenje. RKK, 1985, št. 2, s. 126—137.

⁴ Posebnosti kriminalističnega mišljenja pri razgovoru in zaslišanju, RKK, 1986, št. 3, s. 211—222; O načrtovanju preiskovanja in verzijah, RKK, 1986, št. 4, s. 393—306; Oglede kraja dejanja kot spoznavni in miselni proces, Varnost-Strokovni bilten, 1986, št. 3—4, s. 107—129.

čevalo od mišljenja današnjih kriminalistov, stopnja posebnega in splošnega znanja, ki je bilo na voljo v danem obdobju. To velja zlasti za področje materialnih dokazov, še posebej sledov. Povsem jasno je, da preiskovalci niso mogli uporabljati raznovrstnih metod kriminalistične tehnike kot so daktiloskopija, serologija, toksikologija itd., ker te metode tedaj še niso obstajale, to pa je pogojevalo apercipiranje dejstev in dokazov na kraju dejanja, na žrtvi, storilcu in drugod. Nepoznavanje (oziroma neznanje) materialnih dokazov, ki bi omogočali identifikacijo storilca ali vsaj njegovo odkritje ni bilo pomembno le za učinkovitost odkrivanja in preiskovanja, temveč usodno tudi za nedolžno osumljeno osebo, ki ob pomanjkanju drugih ustreznih metod dokazovanja ni mogla ovreči trditev preiskovalcev. Razvidno je torej, da se je mišljenje preiskovalcev nekoč razlikovalo od današnjega načina mišljenja predvsem v nepopolnosti profesionalnih struktur, to je v sistemizaciji in posploševanju znanja, ki je bilo tedaj še pomanjkljivo razvito. To velja tako za področje kriminalistične tehnike kot tudi taktike in metodike, saj številne znanosti, ki so danes temelj zanje, še niso bile razvite ali pa so se šele razvijale.

Neznanje (ali kar je bilo včasih še slabše: napačno »znanje«) je oteževalo spoznavanje resnice in odkrivanje storilcev, povzročalo prenekatero zmoto in hkrati usmerjalo preiskovalce in samo ureditev postopka v tisto smer, ki naj bi vendarle zagotavljala zanesljivo ugotavljanje in dokazovanje dejanja in storilca: Zgodovinsko gledano je bilo to bodisi iracionalno spoznavanje resnice (božja sodba, ordalije ipd.) bodisi proces formalnega dokazovanja z dvema pričama, priznanjem osumljenega (predvsem pod vplivom torture), ali pa (v zadnjem stoletju) različna dokazna sredstva, ki pa so bila marsikdaj nepopolna in nezanesljiva. Čeprav ni mogoče trditi, da so bile prav vse sodbe (zlasti glede t. i. klasičnih kaznivih dejanj: krvnih deliktov, premoženjskih kaznivih dejanj) napačne, pa je bilo nedvomno obsojenih tudi dosti nedolžnih oseb.

Mišljenje preiskovalcev je potekalo torej v določenih mišljenjskih modelih, ki so ustrezali znanju in miselnosti tedanjega časa. Splošna stopnja znanja, vpliv religije, kulture, navad, običajev in izkušenj je bil tisti okvir, v katerem je potekalo tudi mišljenje oseb, ki so bile zadolžene za preiskovanje kaznivih dejanj. Če

odmislimo individualne (ali skupinske) patološke lastnosti in interese, je bilo vendarle tudi tedaj v ospredju iskanje »resnice« o dejanju in mnogi so bili prepričani, da so načini in metode za njeno odkrivanje in dokazovanje tudi ustrezne in učinkovite. Težko je z današnjimi pogledi ocenjevati razmere v tedanjem času, toda zdi se, da je neznanje in indoktrinacija (zlasti s strani cerkve) povzročalo, da so ljudje verjeli tudi v povsem izmišljena kazniva dejanja (npr. čarovništvo) in bili prepričani tudi v uporabnost posameznih metod za dokazovanje krivde. Le pri naprednejših slojih prebivalstva (ali bolje rečeno razsvetljenih posameznikov)⁵ je bilo zaslediti odpor proti barbarskim in krutim metodam preiskovanja in usmerjenost v naravoslovne metode.

Tudi v preteklosti so se pojavljali umori, tatvine, ropi, posilstva in druga »klasična« kazniva dejanja,⁶ in če odmislimo nepravilnosti pri zakonodajni ureditvi in neenakost pri obravnavanju posameznih slojev prebivalstva, se je preiskovalec znašel v konkretni preiskovalni situaciji, ki je imela nekatere značilnosti preiskovalnih situacij in kriminalističnih nalog v današnjem času. Situacije so bile lahko zapletene ali enostavne, zanje pa je bilo pogosto značilno, da so vsebovale le manjši obseg informacij.

Ob pomanjkanju podatkov (informacij in dokazov) so se preiskovalci usmerjali tja, kjer je bilo najverjetneje, da jih bodo dobili: v osumljenca in njegovo priznanje. Ključnega pomena je bilo torej najti osumljenca in izvleči iz njega priznanje. Za to pa je marsikdaj zadostoval že namig nevoščljivega soseda ali pa neko samo po sebi nepomembno dejstvo, ki pa so ga v tedanjem času razlagali kot nenavaden indic. Ker so z mučenjem često dosegli priznanje, se je zdela metoda zanesljiva in uporabna, zato so ji tudi zaupali, še zlasti ker drugih, ustrežnejših načinov za ugotavljanje resnice tam, kjer ni bilo očitidcev dejanja, ni bilo.

Iskanje »resnice« v kazenskem postopku je bilo torej dokaj podobno iskanju resnice na drugih področjih »znanosti« in vsakdanjega živ-

⁵ Tak primer lepo opisuje Umberto Eco v romanu »Ime rože«.

⁶ Struktura kaznivih dejanj se sicer s časom spreminja in ima vsaka doba »svojo« kriminaliteto, toda omenjena dejanja se v večji ali manjši meri, takšni ali drugačni obliki vendarle pojavljajo skozi vso zgodovino od nastanka države in prava dalje. Več o tem vprašanju glej: Vodopivec, K.: Društvene devijacije i njihovi uzroci, JRKPP 1982, št. 1—2.

ljenja, saj je **mišljenje preiskovalcev določen odraz družbene klime in razmer, v katerih ti delujejo**. Vzroki za to, da je bilo priznanje »kraljica dokazov« in tortura glavno sredstvo za pridobivanje priznanja, so tako v družbeno-ekonomskih razmerah tedanjega časa in vseh negativnih posledicah teh razmer kot tudi v pomanjkanju učinkovitih sredstev, ki naj bi omogočila spoznavanje resnice.⁷ Ta dejstva so nedvomno vplivala na mišljenjske modele preiskovalcev, ki so si na ta način izoblikovali predstave o tipičnih kaznivih dejanjih in storilcih, kakor tudi načinih in metodah preiskovanja. Hkrati z inkvizitornim sistemom kazenskega postopka, v katerem je ista oseba opravljala obtožbo in preiskavo (objektivnost?) in religijo, ki je v preiskovalcih povzročala »nestrpno versko gorečnost, kar se je neredko stopnjevalo v pravo krvoločnost in sladostrastje«,⁸ so bili ti dejavniki bistveni sestavni del »kriminalističnega« mišljenja v tedanjem času in so vplivali na ravnanje in mišljenje preiskovalcev.

Zlasti v novejšem času smo ljudje prepričani, da je do velikih odkritij in uspehov, do sprememb v mišljenju in reševanju problemov, prišlo šele v zadnjem stoletju.⁹ To velja za naravoslovne in tehnične znanosti, pa tudi za kriminalistiko, katere začetek postavljajo v obdobje Hansa Grossa. Takšno mišljenje je le deloma utemeljeno, saj je bilo dosti naporov, prizadevanj in odkritij, ki se po svojem pomeni lahko primerjajo z atomsko dobo, storjenih že v preteklosti. Tedaj so za človeštvo pomenili enako velik korak naprej kot velika odkritja v sodobnosti. Tudi v kriminalistiki je mogoče zaslediti prve korake razvoja že v preteklosti, korake, ki so pomenili ne le napredek k večji humanizaciji preiskovanja, pač pa tudi k odkrivanju resnice. Zato se pridružujemo mnenju Goloba, ko piše: »Mnoge kriminalistično-taktične zamisli prednamcev so bile ne le zelo duhovite, ampak tudi s sodobnih izkustvenih vidikov točne.«¹⁰ **To pomeni, da so bistri duhovi v preteklosti spreminjali prakso preiskovanja in vplivali na mišljenje tistih, ki so preiskovali kazniva dejanja.**¹¹ Na razvoj kriminalističnega mišljenja je torej treba gledati

kot na dolgotrajen, marsikdaj tudi nepovezan proces spreminjanja in dograjevanja, poln zmot pa tudi napredka.

Zgodovina preiskovalnega postopka je v določeni meri tudi zgodovina preiskovalnega mišljenja, saj je vsak postopek odražal tudi mišljenje subjektov preiskovanja. Že v starih antičnih časih je zaslediti nekatere eksperimentalne metode ugotavljanja krivde osumljenca, ki so daljni predhodniki sodobnih metod (npr. detektorja laži) in ki temeljijo na bistroumnosti in izkušnjah tedanjih ljudi. Nedvomno je splošen razvoj mišljenja, odprtost za preizkus in znanje, šolanje logičnega in ustvarjalnega mišljenja pogojevalo tudi preiskovalni proces. Zato ni presenetljivo, da nekatere ugotovitve veljajo še danes in da je zlasti Aristotelova logika še vedno temelj deduktivne logike, ki je pomemben del kriminalističnega mišljenja danes. Bistro in ustvarjalno mišljenje je prodrlo tudi v sodstvo in ugotavljanje resnice, o čemer pričajo posamezni primeri modrih razsodb in načinov ugotavljanja resnice.

Vendar pa je za pravniko v naših razmerah zanimivo predvsem obdobje preiskovanja kaznivih dejanj po nastanku prvih kazenskih zakonov pri nas, to sta **Constitutio Criminalis Carolina** in **Constitutio Criminalis Theresiana**. Oba zakonika namreč vsebujeta tudi nekatere kriminalistično taktične določbe, ki kažejo tudi na način preiskovanja in mišljenja tedanjih preiskovalcev. Še pomembnejše je morda dejstvo, da **lahko na obeh zakonikih (prvi je iz leta 1533, drugi iz 1769) spremljamo spremembe in napredek v načinu mišljenja tako ljudi, ki so zakone pripravljali, kot tudi tistih, ki so jih izvajali**. Ne da bi se spuščali v podrobnejšo analizo obeh zakonikov, želimo prikazati nekatere pomembnejše kriminalistične določbe in s tem tudi način mišljenja.

Zlasti pri Carolini so tiste določbe, »ki jih lahko zadovoljivo ocenjujemo tudi s stališča sodobne kriminalistične taktike, prav neznatni drobeci v morju zmot in zablod«.¹² Sodnik je bil hkrati tožnik in preiskovalec, zato je očitno, kako veliko neobjektivnost v načinu mišljenja in ravnanja je predstavljala združitev teh funkcij. Sodnik je ob premalo utemeljenem sumu lahko nadalje poizvedoval, čim pa je imel zadosti formalno predpisanih indicev za utemeljen sum, je lahko prešel na torturo. Med indici, ki so zadostovali za uvedbo torture, je bilo ne-

⁷ Golob, M.: »Kriminalistična taktika« v Karolini in Terezijani, s. 7.

⁸ Prav tam, s. 7.

⁹ Bronowski, J.: *The Ascent of Man*, s. 20.

¹⁰ Golob, M.: op. cit. s. 7.

¹¹ Glej omenjeno delo Umberta Eca oziroma njegov opis Vilijema iz Baskervilla.

¹² Golob, M.: op. cit. s. 10.

kaj takšnih, ki so tudi danes uporabni v kriminalistiki (npr. stvar, ki jo je pustil storilec na kraju dejanja, prepoznavna po osebnem opisu, negativne osebnostne lastnosti osumljenca). Ker so bili indici določno naštet, preiskovalcem ni bilo treba posebej razmišljati o tem, kaj morajo odkriti, kaj iskati, prav tako pa jim ni bilo treba segati preko okvira tistega, kar je zahteval zakon.

Theresiana pomeni v marsičem napredek. Prvič se govori o »corpus delicti« in daje večji pomen ogledu kraja dejanja in preko tega tudi materialnim dokazom. Krog indicev se je razširil, povečalo se je tudi število vprašanj, na katera je moral sodnik odgovoriti (možno je že govoriti o sedmih »zlatih« vprašanjih kriminalistike), postavljenih pa je še vrsto drugih »zelo originalnih vprašanj, na katera v današnji kriminalistični praksi večkrat pozabljam«. ¹³ To kaže na prizadevanje zakonodajalca, da bi **podrobneje opredelil naloge preiskovalcev in tako dosegel pravilno mišljenje in pravilno ugotavljanje resnice**. Kaže, da zakonodajalec ni dovolj zaupal iznajdljivosti, kreativnosti, temeljitosti in objektivnosti preiskovalcev, zato je določil seznam vprašanj, na katera morajo poiskati odgovore. Posebnosti CCT je lepo opisal Golob: »Čeprav v terezijanski dobi še niso imeli sodobnih kriminalističnih, zlasti pa nobenih kriminalistično tehničnih sredstev, s katerimi bi lahko zavarovali priznanje in seveda utrdili tudi druge dokaze, je bilo zakonodajalcu vendarle mnogo do tega, da se dokoplje do materialne resnice. Res je, da tedaj rekonstrukcije dejanja še niso poznali, da je bilo prepoznanje in soočenje še zelo primitivno in neredko v nasprotju s smotrnostjo, ki jo narekujejo odkritja sodobne psihologije. Toda vsa ta objektivna nujnost ni mogla odvrniti nekaterih k napredku strmečih ljudi od tega, da bi resno ne dvomili o učinkovitosti in primernosti takšnih metod, kot je bila npr. tortura. S svojimi napori v Terezijani še niso mogli do konca prodreti. Vendar njihov vpliv le ni bil povsem odrinjen. Prav gotovo je velik uspeh že v tem, da določbe zakonika same po sebi dopuščajo nezaupanje v golo priznanje in od sodnika dobesedno zahtevajo, da zastavi ves **miselni napor** (podčrtal D. M.) v to, da se dokoplje še do trdnejših spoznanj in dokazov. Od tod izvira tudi težnja sestavljalcev Terezijane po konkretizaciji in obširnosti indicijske kriminalistične taktike, kar

¹³ Prav tam, s. 17.

sicer v glavnem ni več v skladu s sodobno kazensko zakonodajno tehniko.« ¹⁴

Mišljenje preiskovalcev (cerkvenih ali posvetnih) je bilo kljub vsem naštetim pozitivnim dejavnikom vendarle zaostalo, dostikrat zmotno, usmerjeno v tiste indice, ki so bili v skladu z mentaliteto dobe zakoreninjeni v ljudeh »kot nekakšen predsodek«, ¹⁵ zlasti pa pridobivanje priznanja s pomočjo torture. Profesor Bayer je lepo opisal grozljivost pregona čarovnic ter prefinjen sistem in pravila preiskovanja, ki so bila v »bistvu korenina vse tiste strašne surovosti postopka cerkvene inkvizicije, takoj zatem pa tudi svetovnega kazenskega postopka, ki je to ustavo prevzel skupaj s celotnim omenjenim praviloma o tem, koliko in kakšnih dokazov je treba za obsodbo«. ¹⁶

Ob takšnem stanju je seveda očitno, kakšno je bilo mišljenje preiskovalcev in s kakšnimi miselnimi modeli o ugotavljanju resnice ter ob neobstoju drugih možnosti dokazovanja, hkrati ob veliki zagrizenosti in fanatizmu, predsodkih in neznanju je potekalo preiskovanje in sojenje storilcem kaznivih dejanj. Zaradi tajnosti postopka in odsotnosti kontrole nad delom preiskovalcev je bila njihova moč, njihovo samozaupanje in samovoljnost še večja.

Določene logičnosti in razumske utemeljenosti spoznanj, ki so temeljila na izkustvu in znanju pa vendarle ne gre zanikati tudi v tem, najtemnejšem in najbolj mračnem obdobju sodnega preiskovanja. Individualne sposobnosti in razsvetljenost posameznih preiskovalcev so tudi tedaj omogočale priti do resnice na razmeroma human in zanesljiv način.

Iz navedenega lahko zaključimo, da se **mišljenje (tako egocentrično kot etnocentrično) preiskovalcev v preteklosti včasih bolj drugič manj razlikovalo od kriminalističnega mišljenja danes, da pa vendarle ostajajo nekatere skupne poteze, ki izhajajo iz narave preiskovalne situacije in kriminalistične naloge, ki jo je potrebno rešiti**. Tudi obdobje svobodne ocene dokazov in začetek razvoja kriminalistične znanosti je poleg nespornega in pomembnega napredka v zanesljivosti ugotavljanja resnice in humanosti obravnavanja osumljenca oziroma zaščite njegovih pravic, ohranilo nekatere od negativnih tendenc mišljenja cerkvenih inkvizitorjev, njihovih stališč in načinov dela, hkrati ko ostajajo

¹⁴ Prav tam, s. 17.

¹⁵ Prav tam, s. 21.

¹⁶ Bayer, V.: Ugovor s đavlom, s. 109.

prisotne tudi značilnosti preiskovalnih nalog in problemov, ki jih je treba rešiti. V tem se torej kaže določena stalnost in kontinuiteta preiskovalnega mišljenja ob nespornem razvoju znanja, metod in sredstev preiskovanja in načina dela.

2. Razvijanje kriminalističnega mišljenja

Pomembno vprašanje v zvezi z razvijanjem kriminalističnega mišljenja je: kaj sploh razvijati? Splošne sposobnosti reševanja problemov? Znanje in uporabo starega znanja v novih okoliščinah? Kreativnost ali logičnost? Splošno ali specifično kriminalistično znanje? ipd. Problem je zapleten tudi zato, ker je mišljenje (predvsem ustvarjalno) povezano z osebnostjo in drugimi psihičnimi lastnostmi subjekta in je potrebno ocenjevati tudi te dejavnike in njihov vpliv na uspešnost preiskovanja in ne le sposobnosti samega mišljenja.

Na tem mestu nas vendarle zanima v prvi vrsti sposobnost mišljenja, kajti prepričani smo, da bodo kriminalisti, ki znajo logično in kreativno misliti, uspešnejši pri preiskovanju in opravljanju posameznih preiskovalnih in operativno-taktičnih dejanj kot tisti, ki teh lastnosti nimajo. Pri tem ne gre le za mišljenje v smislu sposobnosti reševanja miselnih problemov, marveč tudi za odpiranje problemov oziroma njihovo apercepcijo, to pa je povezano tudi z večjo ali manjšo količino znanja, ki ga ima kriminalist, ki rešuje nalogo. Brez ustreznega znanja ni mogoče niti dojeti niti reševati določenih (kriminalističnih) problemov, zato je znanje pomemben element kriminalističnega mišljenja.

Toda, kakšno znanje? Povsem jasno je, da je obseg znanja na posameznih področjih tako velik, da posameznik ne more v celoti obvladati informacij že v okviru ožjih smeri posamezne znanosti, kaj šele, da bi temeljito poznal vse novosti na različnih področjih znanosti. Časi Sherlocka Holmesa, ki je sam lahko poznal potrebne naravoslovne in tehnične znanosti, so zaradi skokovitega naraščanja znanja minili, in povsem nerealno bi bilo pričakovati od sodobnega kriminalista, da bo enako dober strokovnjak za kemijo in biologijo, fiziko in zoologijo, balistiko in sodno medicino ter hkrati še dober poznavalec psihologije in kriminalne psihologije, pa psihiatrije, kriminologije itd.

Specializacija ali solidno razvito splošno znanje? Vprašanje ni novo niti specifično za po-

dročje kriminalističnega dela, toda nanj ni jasnih niti enotnih odgovorov. Walder sicer lepo pravi, da je za reševanje prenekaterih kriminalističnih nalog potrebno poznavanje zakonov in spoznanj naravoslovnih in drugih znanosti, zlasti fizike, kemije, matematike, geologije, biologije ipd.,¹⁷ toda vprašanje je, v kakšnih podrobnostih in kako temeljito: le osnove vsake od omenjenih znanosti oziroma tista dejstva, ki po izkušnjah lahko koristijo pri vsakdanjem kriminalističnem delu ali tudi boljše ugotovitve posamezne veje znanosti? Je dovolj, da kriminalist pozna značilnosti prstnih odtisov in načine iskanja ter fiksiranja, ali pa bi moral biti seznanjen z načini klasifikacije, fiziološko osnovo nastanka prstnih vzorcev itd.? Po Herrenu je zelo pomembno, da kriminalist spozna navade in vedenje ljudi v vsakdanjem življenju, še posebej pa mora obvladati kriminalno psihologijo.¹⁸ Zopet sledi vprašanje: koliko podrobnosti o teorijah osebnosti, njihovi razvrstitvi, avtorjih in uporabnosti naj poznajo preiskovalci? Le najbolj praktična napotila ali tudi globlje teoretične predpostavke? Koliko kemije, biologije, botanike, geologije ali fizike naj pozna kriminalist?

In, ne nazadnje, ali je poznavanje kriminologije (in kakšne) pomembno za praktično preiskovanje kaznivih dejanj?¹⁹

Ratinov meni, da mora imeti preiskovalec raznovrstna znanja, predvsem pa je nepogrešljiva splošna kultura, hkrati ko mora imeti »osnovne predstave o glavnih področjih človeškega znanja, se dobro spoznati v družboslovnih znanostih, še posebej na področju prava. Kljub temu so preiskovalcu potrebna specialna znanja, ki so nujna za profesionalno dejavnost.«²⁰ Ker mu običajna šolska izobrazba ne daje dovolj znanja, je dolžan stalno izpopoljevati svoje znanje, veliko brati strokovno ter drugo literaturo, in se učiti iz prakse.

Strinjamo se s stališčem, da mora imeti preiskovalec solidno splošno znanje in razgledanost, saj je to osnova za vsako nadaljnje poglobljanje znanja in seganje na posebna področja. Življenjske izkušnje in eksperimentalne in statistične resnice (Walder) so vsekakor pomembne za uspešno kriminalistično delo, toda

¹⁷ Walder, H.: Kriminalistisches Denken, s. 32—34.

¹⁸ Herren, R.: Kriminalist kao poznavalec ljudi.

¹⁹ Glej npr. članek D. Dasa: »Should we include criminology in Police recruit training«?

²⁰ Ratinov, A. R.: Sudebnaja psihologija dlja sledovateljev, s. 94.

ob tem je potrebno tudi posebno poznavanje posameznih področij znanosti. Podobno kot si študent prava v času študija nabere vsaj toliko pravnega znanja, da kasneje ve kje kaj iskati, mora kriminalist poznati posamezna področja znanosti, ki so tesneje povezana z njegovim delom, da se lahko obrne po podrobnejšo razlago k tistim, ki ta znanja imajo. Ključno je torej, da je preiskovalec v takšni meri poznavalec nekega področja, da lahko postavi pravo vprašanje strokovnjaku in od njega nato dobi potreben odgovor.

Znanje, ki ga kriminalist dobi v času študija ali dopolnilnega izobraževanja naj bo torej široko, predvsem pa praktično usmerjeno glede na potrebe kriminalističnega dela. Specializacija je potrebna tam, kjer gre za povsem specifično dejavnost (področje kriminalistične tehnike), sicer pa morajo kriminalisti vedeti, kaj lahko uporabijo pri svojem delu, na koga naj se obrnejo ter s kakšnimi vprašanji.²¹

K razvijanju kriminalističnega mišljenja torej vsekakor sodi najprej razvijanje splošnega in posebnega znanja, kajti »človek vidi le tisto, kar opazuje, in opazuje le tisto, kar ima v mislih.«²² Poznavanje dejstev je predpogoj za njihovo odkritje, apercipcija je mogoča le ob znanju. Kriminalist opazi malenkosti zato, ker ve zanje.

Toda samo znanje (četudi obsežno in temeljito) ni dovolj, če subjekt tega znanja ne zna tudi ustvarjalno uporabiti v praksi. »Uspehov ne doseže tisti, ki ima veliko količino znanja, pa ga ne zna uporabljati, temveč tisti, ki zna sicer minimum osnovnega znanja uporabiti v praksi.«²³ Gotovo je treba strmeti za obojim: zadostno količino znanja in sposobnostjo uporabiti to znanje v novih situacijah.

Vse več pozornosti namenjajo ponekod razvijanju sposobnosti mišljenja preiskovalcev in drugim psihološkim dejavnikom, ki so tako ali drugače povezani z mišljenjem, in ne le poučevanju kriminalistike. »Če je tradicionalno izobraževanje vsebovalo predvsem podajanje znanja slušateljem, se sedaj terja več: izobraževanje in razvoj osebnosti preiskovalcev ter njihovih voljnih, moralnih in intelektualnih sposobnosti. Zato je važno razvijati tudi sposob-

nosti kriminalističnega mišljenja,« pišeta Vologin in Porošin.²⁴ Podobnega mnenja je Kulagin: »Predavanja iz kriminalistike morajo biti tako zastavljena, da pospešujejo in razvijajo takšne profesionalne navade kot so opazovanje, iniciativa, sposobnost ločiti bistveno od nebistvenega, analizirati dejstva, delati sklepe in ocene, sprejemati pravilne rešitve v zapletenih situacijah in podobno.«²⁵ Tudi Petelin se strinja s takšno oceno in dodaja: »Praktična očevidnost ustvarjalnega procesa dela preiskovalca je še premalo podprta z ustreznimi spremembami v učnem procesu. Ta je usmerjen v informativno-pojasnjevalno dejavnost, s katero se doseže prenos znanja, ne pa tudi navade ustvarjalnega mišljenja. To naj bi kasneje storila praksa.«²⁶ Očitno je torej, da se proces poučevanja in izobraževanja preiskovalcev usmerja od ex cathedra predavanj k aktivnemu sodelovanju slušateljev, od učenja kriminalističnih spoznanj k učenju načinov uporabe teh znanj v praktičnih situacijah.

Poti in načinov za takšno razvijanje kriminalističnega mišljenja je več, prav gotovo pa je ena od najpomembnejših t. i. »problemsko učenje«. Namen problemskega učenja je po Petelinu naslednji:²⁷

— naučiti preiskovalca uporabljati njegovo znanje kriminalistike v novih procesno-taktičnih situacijah;

— obvladati metode hevrističnega mišljenja v profesionalni dejavnosti, in

— formirati ustvarjalne črte v študentu in ga naučiti samostojno reševati naloge.

Metode problemskega učenja so lahko zgodovinsko-genetična (lekcije s prikazom problemskih situacij), dokazovalna (prikaz reševanja od nastanka vprašanja do končnih sklepov) ali diskusija (zastavljanje vprašanj), vendar je najpomembnejša med njimi metoda reševanja problemskih situacij.²⁸ Pri tej metodi morajo slušatelji bodisi odkriti pravo pot za reševanje naloge, bodisi izbrati med različnimi možnimi rešitvami, ali pa iskati novi vir informacij, ki so potrebne za uspešno reševanje naloge.²⁹ Tako

²⁴ Vologin in Porošin: Formirovanie myšlenija sledovatelja v procese prepodavajia kriminalistike, s. 39.

²⁵ Kulagin, N. I.: Voprosy prepodavania kriminalističeskoj taktiki, s. 32.

²⁶ Petelin, B. Ja.: op. cit. s. 26.

²⁷ Prav tam, s. 26.

²⁸ Prav tam.

²⁹ Prav tam.

²¹ Kriminalist se le redko npr. vpraša, kakšne koristne informacije mu v konkretnem primeru lahko nudi npr. gozdar, zoolog.

²² Bertillon, F. cit. po Walder, H. op. cit. s. 22.

²³ Petelin, B. Ja.: Problemnoe obučenie po kriminalistike, s.

morajo npr. na osnovi podatkov o dejanju postavljati verzije in jih tudi obrazložiti (dva slušatelja postavitava osnovne verzije, drugi jih nato dopolnjujejo, na koncu sledi ocena predavatelja), analizirati možne poti za preiskovanje (npr. kakšen ukrep — operativno-taktični ali preiskovalni — izvesti v konkretni situaciji), izbrati med različnimi taktičnimi pristopi k izvajanju posameznega opravila (npr. na kakšen način pristopiti k zaslišanju konkretnega osumljenca — glede na njegove osebnostne lastnosti in vrsto kaznivega dejanja), ocenjevati potek preiskovanja ali izvajanja preiskovalnih ter operativnih ukrepov (pri resničnih ali namišljenih kaznivih dejanjih), praktično izvajati preiskovalna dejanja v insceniranih kaznivih dejanjih (npr. ogled kraja dejanja, zaslihanje »očividcev« kaznivega dejanja) in podobno. Za vsa ta dejanja je značilna aktivna udeležba slušateljev ob pomoči in nasvetih predavatelja.

Takšne metode »ustvarjalnega učenja« oziroma »učenja z odkrivanjem« se uporabljajo tudi pri razvijanju splošnih sposobnosti reševanja problemov,³⁰ zato ni presenetljivo, da jih uspešno prenašajo tudi na specifično področje »kriminalističnega« reševanja problemov. Vendar pa ob tem splošnem razvijanju sposobnosti reševanja problemov obstajajo še številne specifične metode in vaje za razvijanje ustvarjalnega in logičnega mišljenja, ki jih je prav tako mogoče uporabiti v kriminalistiki. Za kreativnost in logičnost so koristne naslednje vaje:

— vaje v sestavljanju čim večjega števila različnih splošnih in posebnih verzij o nekem dogodku,³¹

— vaje v gledanju na stvari drugače kot običajno (kaj bi bilo še mogoče),³²

— vaje v uporabi starega znanja v novih situacijah (sposobnost hitrega ocenjevanja in ukrepanja),³³

³⁰ Wittrock navaj tri oblike učenja: učitelj navaja principe, ne reši pa problemov, kar naj storijo otroci; učitelj prikazuje rešitev problemov, ne navaja pa principov, to naj odkrijejo učenci; učitelj ne navaja niti principov niti problemov, oboje naj odkrijejo učenci samostojno. Citirano po Pečjak, V.: Psihologija spoznavanja, s. 325.

³¹ Glej npr. primer, ki ga navajamo v članku »O načrtovanju preiskovanja in verzijah«.

³² Gre za situacije, kjer je treba odkriti novo idejo.

³³ Splošno znanje taktike zaslihanja in poznavanje psihologije osebnosti je potrebno uporabiti pri konkretnem osumljenju.

— vaje v reševanju splošnih problemov (tudi šahovskih ipd.),³⁴

— vaje v ocenjevanju ljudi (vživeti se v vlogo drugega človeka),³⁵

— vaje v postavljanju vprašanj,

— vaje v iskanju čim večjega števila odgovorov na posamezno vprašanje,

— vaje v miselnem modeliranju (sestavljanju miselnih modelov o dejanju),

— vaje v reševanju logičnih ugank,³⁶

— vaje v argumentiranju posameznih trditvev,³⁷

— vaje v iskanju logičnih napak itd. itd.³⁸

Sovjetski kriminalisti ugotavljajo, da so s takšnimi vajami in problemskim učenjem dosegli pri slušateljih dobre rezultate, hkrati ko so včasih uspešno rešili tudi dotlej nerešene primere kaznivih dejanj.³⁹

Za razvijanje posameznih sposobnosti preiskovalcev predlagajo tudi druge vaje, npr. za razvijanje komunikativnosti, volje, emocionalne

³⁴ Zanimive primere t. i. retrogradne analize oziroma sklepanja za nazaj, ki je čisto deduktivno sklepanje, daje Raymond Smullyan v knjigi »Šahovske skrivnosti Sherlocka Holmesa«. Naloge so zanimive in dajejo obilo možnosti za vežbanje logičnega mišljenja tudi za kriminaliste, saj gre za sklepanje o preteklem poteku šahovske igre, torej za rekonstrukcijo dejanja, podobno kot pri ugotavljanju resnice o kaznivem dejanju.

³⁵ Sovjetski psihologi-kriminalisti dajejo vrsto vaj za reflektivno mišljenje: tako npr. slušatelji opazujejo drug drugega in skušajo razbrati počutje »nasprotnika«, na osnovi slike človeka sklepajo o njegovi osebnosti in psihičnem stanju, opazujejo njim neznanega človeka in v razgovoru ugotavljajo njegove značilnosti itd. itd.

³⁶ Tudi za takšne vaje je primerna knjiga Raymond Smullyana »Alica v deželi ugank«. Primere iz navedene knjige smo uporabili tudi pri predavanjih kriminalistike. (Npr.: Za dejanje so osumljeni Marko, Miha in Jože. Na zaslišanju je dejal Marko, da je Miha nedolžen, Miha pa je dejal, da je kriv Jože. Kot se je izkazalo ni niti eden od nedolžnih lagal niti eden od krivih ni govoril resnice. Kdo je kriv?)

³⁷ V praksi se je pokazalo, da študentje le šibko argumentirajo svoja stališča, z napačnimi ali neustreznimi argumenti ipd., zato so vaje v tem smislu zelo koristne: npr. argumentirati stališča obtožbe in obrambe (običajno diametralno nasprotna) v insceniranih ali resničnih primerih.

³⁸ Slušateljem predvajajo posnetek pogovora (diskusije), ti pa so dolžni odkrivati nelogičnosti v izjavah ali trditvah, predvsem neskladnost izjav, kontradiktornost in kontrarnost, itd.

³⁹ Glej npr. Lavrov, V. P.: Osobnosti rasedovanija neraskrytih prestuplenij prošlyh let.

trdnosti, spomina in priklica, opazovanja (apercepcije) in podobno.⁴⁰

Poleg vaj za razvijanje kriminalističnega mišljenja lahko preiskovalci v situacijah določenega tipa uporabijo za iskanje rešitev še nekatere metode za produciranje novih idej in reševanje splošnih in posebnih problemov. Za tovrstne metode je značilno, da spodbujajo iskanje novih idej, različnih pogledov na nek problem in nastajanje domislic, ki pa jih je treba kasneje kritično oceniti in ugotoviti njihovo vrednost za rešitev konkretnega problema. V kriminalistični praksi so te metode pomembne pri iskanju odgovorov na različna vprašanja: kje bi se lahko skrila storilec, kam bi lahko odšla pogrešana oseba, kako bi bilo mogoče razložiti najdene sledove, kje bi lahko bila zaprta ugrabljen oseba, katero mesto bo večkratni posiljevalec izbral naslednje ipd.

»Brainstorming« je skupinska tehnika produciranja novih idej. Udeleženci (6–12 oseb) v določenem časovnem obdobju (okoli ene ure) spontano iznašajo vse ideje, ki jim pridejo na misel o določenem problemu. S pomočjo asociacij skušajo ustvariti čim več možnih idej ali rešitev, ne da bi pri tem tudi ocenjevali njihovo vrednost in pomen. Odločilno za to metodo je dejstvo, da udeleženci čim bolj svobodno iznašajo vse, kar jim pride na misel, brez strahu, da bodo zato kritizirani ali zasmehovani, posledica takšnega produciranja pa je dosti večje število domislic kot v klasičnih razgovorih. Vodja ne ocenjuje in kritizira udeležencev, temveč samo usmerja diskusijo. Nekateri tudi priporočajo, naj bi udeleženci že pred srečanjem zvedeli za temo in bi se lahko pripravili na diskusijo. Udeleženci se ne smejo bati čudnih, nenavadnih ali smešnih idej, ker bi to zavrlo njihovo sposobnost ustvarjanja. Šele v drugi fazi pride do ocenjevanja in vrednotenja idej. Tedaj se vsaka ideja posebej preveri in ugotovi njena vrednost in pomen za rešitev problema. To ocenjevanje lahko opravijo tudi druge osebe in ne udeleženci »Brainstorming« metode.⁴¹

Po svoji osnovni ideji je omenjeni metodi podobna De Bonova ideja o »PO« mišljenju, ki

⁴⁰ Številne vaje daje V. L. Vasiljev v knjigi »Sudbena psihologija«. Tako npr.: zamisliti si ulico, ki vodi do predavalnice in jo opisati, kriminalisti si določen čas ogledujejo vrsto predmetov na mizi predavatelja in morajo nato opisati čim več podrobnosti, itd.

⁴¹ Magulski, R.: *Kriminalistisches Denken*, s. 197.

temelji na konceptiji lateralnega mišljenja, to je stranskega mišljenja, ki ne poteka od premise do premise kot pri vertikalnem mišljenju, temveč skuša odkriti alternativne možnosti gledanja na neko stvar. Ne gre torej za grajenje na že znanih idejah, temveč za prestrukturiranje le teh, kajti le tako je mogoče priti do novih odkritij in spoznanj.⁴² Prva uporabnost »PO« kot posebnega sistema mišljenja je v tem, da omogoča uporabo trenutno nemogoče alternative, to je takšne, ki je v danem trenutku nerealna ali napačna, vendar pa se lahko uporabi kot odskočna deska za pravilno rešitev.⁴³ Ko se namreč sprejme nemogočo idejo, se zgodi troje: namesto da bi idejo takoj zavrgli, jo proučujemo dalje in pri tem opazimo tudi njene dobre plati, ki jih drugače ne bi videli; če se ideja ocenjuje s tradicionalnim pogledom na določeno stvar, se zdi nepravilna, če pa se še nadalje razmišlja o njej, se morda zazdi napačen način gledanja, ki ga je zato treba spremeniti; ideja je napačna in takšna tudi ostane, vendar pomeni odskočno desko za odkritje prave rešitve. Takšne nemogoče ali manj verjetne ideje je mogoče uporabiti tedaj, ko človek naleti na idejo, ki bi jo sicer kot nemogočo takoj zavrgel, tako pa se še nadalje ukvarja z njo; ko mu nekdo drug posreduje takšno idejo; lahko pa nemogočo idejo postavi namenoma, da bi na ta način spodbudil svojo kreativnost. S tem je povezana tudi druga značilnost PO mišljenja: izbor naključne besede, ki se od zunaj vnesse v situacijo in poveže z njo, to pa spodbudi odprtost idej in omogoči širše gledanje na problem. Tretja pomembna značilnost PO mišljenja pa je v tem, da se tudi pravilna ideja ne uporabi takoj, temveč odloži na stran in išče alternativne rešitve, ki so lahko tudi pravilne ali celo boljše. Za kriminalistično delo je to lahko pomembno, kajti včasih so reakcije preiskovalcev v določeni, že znani situaciji tako avtomatične, da subjekt niti ne razmišlja o njej, PO mišljenje pa je tedaj nevtralna faza, ki omogoča ustrezno reakcijo.

Nemški kriminalist Magulski priporoča tudi uporabo »morfološke« metode in metode »635«. ⁴⁴ Avtor »morfološke« metode je švicarski astronom Fritz Zwicky, z njo pa skuša iskanje idej sistematizirati, ter vse ideje, ki pridejo v poštev za rešitev problema, napraviti vidne. V

⁴² De Bono, E.: *Beyond yes and no*, s. 72.

⁴³ Prav tam, s. 94.

⁴⁴ Magulski, R.: op. cit. s. 197 in dalje.

ta namen se lahko uporabi geometrični lik (npr. kocka) ter večdimenzionalno prikaže možne kombinacije rešitev. Prednost te metode je njena nazornost in preglednost. Magulski prikazuje njeno uporabo na primeru odločanja kako, kdaj, s kakšnimi silami in kje aretirati nevarnega storilca.⁴⁵ Metoda »635« je nadaljevanje »brainstorming« metode, njena značilnost pa je v tem, da se ideje zapisujejo na papir, ki nato kroži med udeleženci. Vsak od njih ima polo papirja, na katero mora napisati tri možne rešitve. Nato papir odda sosеду, ki mora nadgraditi tri nove ideje. Pri šestih udeležencih tako nastane skupaj 108 novih idej, ki se nato ocenijo in izmed njih odkrije najuspešnejša.⁴⁶

Za razvijanje idej in mišljenja je mogoče uporabiti še druge metode, ki smo jih delno že opisali,⁴⁷ prihajajo pa v poštev predvsem pri sestavljanju verzij in načrtovanju preiskovanja. Vse navedene metode so za kriminalistično delo pomembne tedaj, ko je treba odkriti novo idejo, ki lahko pomeni ključ za rešitev preiskovalne naloge, ali ko je treba dojeti povezavo med posameznimi dejstvi, ki niso očitne, ter »običajno« mišljenje ne pripelje do zadovoljivih rezultatov. Menimo, da se v praksi preiskovanja tovrstne metode premalo uporabljajo. Pri tem se ne zavzemo za nekritično uporabo vedno in povsod, saj bi to vodilo k birokratski zahtevi in s tem tudi zavračanju tovrstnih metod v praksi, marveč le v tistih situacijah in takšnih tipih preiskovalnih nalog, ki to zahtevajo. Tedaj lahko uporaba omenjenih tehnik pripomore k boljšemu in učinkovitejšemu mišljenju preiskovalcev in uspešni rešitvi dane naloge.

3. Kriminalistično mišljenje: literatura in praksa

Ena od možnih oblik razvijanja kriminalističnega mišljenja je tudi branje (študij) kriminalnih romanov. Številni strokovnjaki trdijo, da so prav pisci kriminalnih romanov prvi opozorili na pomembnost pravilnega, logičnega in ustvarjalnega mišljenja pri preiskovanju kaznivih dejanj. Zanimivo pri tem pa je, da takšnega mišljenja pogosto niso pripisovali uradnim preiskovalcem, temveč zasebnim detektivom in dru-

gim posameznikom izven kriminalistične službe. Še več, preiskovalcem so dostikrat namenili vlogo nekreativnih, togih in neuspešnih predstavnikov oblasti, ki ne znajo misliti in niso dojemljivi za nove metode preiskovanja. Takšno mišljenje je bilo v neki meri upravičeno, saj zgodovina kaže, da so prav pisci kriminalnih zgodb s precejšnjo jasnovidnostjo napovedovali uporabo kriminalističnih postopkov (zlasti tehničnih), ki so se šele dosti kasneje uporabili v praksi, in za katere se kriminalisti tedaj niso zmenili.

Kriminalistična beletristika je imela svojo vlogo in pomen v razvijanju kriminalističnega mišljenja in kriminalistike na sploh, zato bi ji bilo upravičeno nameniti še več pozornosti tudi v okviru preučevanja kriminalističnega mišljenja. A. Lichem v zvezi s tem pravi: »Zahteva po pravilnem mišljenju kriminalistov je postala v javnosti prisotna šele tedaj, ko so nanjo opozorili pisci kriminalnih romanov. Glede na spodbude, ki so jih dali romanopisci in znanstveniki, so se policije lotile vprašanja, ali je kriminaliste mogoče uvesti v nauk o pravilnem mišljenju.«⁴⁸ Podobno sodi tudi Hans Walder: »Pisci kriminalnih romanov so o kriminalističnem mišljenju povedali dosti več kot mnogi, pravi kriminalisti, med njimi zlasti Edgar Allan Poe in Sir Conan Doyle.«⁴⁹ Wilhelm Pfister pa je zapisal: »Ustrezno vsebini in metodam kriminalističnega postopka velja logično razmišljanje kot kriterij za preiskovanje dejanskega stanja. Za razumljivost te zahteve se je treba na splošno manj zahvaliti policiji kot velikim kriminalističnim piscem. Že Anuschat je v svoji knjigi 'Miselno delo kriminalista', objavljeni leta 1921, opozarjal na detektivske romane E. A. Poea in analitično-deduktivne metode preiskovanja njegovega junaka Heldenena Dupona. Nesporno so med kriminalističnimi pisci prav klasiki — na čelu z A. C. Doylom in njegovim Sherlockom Holmesom — s svojimi junaki močno in trajno vplivali na razvoj kriminalistike. Njihove specialne metode, da se iz očitno nepomembnih podrobnosti, iz majhnih sledov in upadljivosti obnašanja (kot v snu) oblikujejo zaključki in sklepi, so odločno krepile kriminalistično misel.«⁵⁰

Tudi R. S. Belkin je v knjigi »Ne prestupi čertu« dosti strani namenil literarnim junakom

⁴⁵ Prav tam, s. 198.

⁴⁶ Prav tam, s. 197.

⁴⁷ Glej moj članek o verzijah in načrtovanju preiskovanja.

⁴⁸ Lichem, A.: Kriminalistična policija, s. 40.

⁴⁹ Walder, H.: op. cit. s. 3.

⁵⁰ Pfister, W.: Zum Kriminalistischen Denkprozess, s. 437.

in njihovem načinu mišljenja. Med drugim pravi: »Sherlock Holmes je pri svojih sklepanjih uporabljal formalno logiko. Ta pravila se v svojem temelju ne spreminjajo, in s tega vidika sodobni preiskovalec ni dosti napredoval od slavnega detektiva... Holmes ni iznašel dedukcije, temveč jo je le uporabljal profesionalno, to je mojstrsko in ne od primera do primera, pač pa vedno, kadar je bilo to nujno.«⁵¹ Drugi znani sovjetski avtor A. R. Ratinov navaja kot primere različnih tipov preiskovalcev glede na njihov temperament znane junake kriminalnih romanov Holmesa, patra Browna, Poirota in Duponta,⁵² medtem ko je N. L. Granatova uporabila za proučevanje miselne dejavnosti preiskovalcev tudi zgodbe pisateljice Agathe Christie.⁵³

Nekaj pozornosti so namenili kriminalnim romanom in njihovim junakom tudi drugi pisci, tako strokovnjaki za kriminalistiko kot laiki in o njih napisali več člankov. Značilnosti kriminalnega romana so obravnavali zlasti S. O. Berg, A. Wolfe, P. Nordon, James Osterburg in drugi.

Znane detektive iz literarnih del in njihov vpliv oziroma prispevek h kriminalistični znanosti in kriminalističnemu mišljenju so omenjali tudi domači pisci. Tako npr. Živojin Aleksić v svoji knjigi »Naučno odkrivanje zločina« namenja tej problematiki celotno poglavje »kriminalistična beletristika« in v njem opisuje genezo in vrednost kriminalnih romanov za preiskovalno delo. Glede na našo temo so pomembne naslednje njegove besede: »Ne sme se pozabiti, da dober kriminalni roman uči, kako se logično misli, izostruje zaznavanje, prisiljuje h koncentraciji pozornosti tako pri večjih stvareh kot tudi pri manj pomembnih. Poučuje, kako se oblikujejo sklepi, pozitivno pa vpliva tudi na pomnenje. In kar je najvažnejše, vse to poteka v lahki, zanimivi obliki.«⁵⁴ Aleksić priznava zasluge kriminalnemu romanu, da je v veliki meri prispeval k uveljavljanju logičnega mišljenja v kriminalistični praksi.

Primere iz kriminalnih romanov je večkrat uporabil za ilustracijo svojih zaključkov o vlogi mišljenja pri preiskovanju tudi Vlado Vodinelič. Tako npr. v enem od svojih člankov piše: »V določenem smislu je imel Sherlock Holmes

prav, ko je dejal dr. Watsonu: Zločin je nekaj vsakdanjega, logika pa je redka, zato ostaniva raje pri logiki kot zločinu.«⁵⁵ V nadaljevanju istega članka se sklicuje pisec na pisanje Karla Čapka v delu »Primer doktorja Majzlika« in tako ilustrira problem, ki ga obravnava.

Prav gotovo ni mogoče zanikati, da so nekateri pisci kriminalnih romanov še posebej klasični kot so E. A. Poe, G. Simenon, Conan Doyle ipd. prispevali velik delež k razvoju kriminalističnega mišljenja in razvoju kriminalistične znanosti na sploh. Zlasti glede uporabe logike, načinov sklepanja in kreativnosti so njihova dela lahko še danes zgled kriminalistom in strokovnjakom, zato sklicevanje ali citiranje takšnih del ne pomeni poenostavljanja in laičnosti, temveč resno in zanimivo podkrepitev in ilustracijo obravnavanih vprašanj. Seveda pa ni mogoče v to kategorijo uvrstiti vseh kriminalnih romanov niti vseh piscev. Že pri Conan Doyleu je opazna znatna razlika v kakovosti in strokovnosti (domiselnosti, intuiciji in kreativnosti) njegovih prvih del o Sherlocku Holmesu, ki jih je še pisal z zanimanjem in voljo, ter kasnejšimi deli, ko so ga k pisanju silili bralci in založniki. Podobno je mogoče reči še za nekatere druge pisce.

Poljubna kriminalistična literatura (oziroma kriminalni in detektivski roman) je tako raznolika in pestra po vsebini, literarni in strokovni kakovosti ter skladnosti s stvarnostjo, da ni mogoče govoriti o njej na splošno, temveč je treba ločiti zrno od plevela in upoštevati le tista dela, ki so dobra in ki izražajo takšne misli avtorja, da jih je mogoče uporabiti v praksi. Zastavlja se torej vprašanje, katere so tiste lastnosti kriminalnega romana, ki jih je vredno upoštevati in ki lahko prispevajo k razvijanju kriminalističnega mišljenja. Predno odgovorimo na to vprašanje, bomo na kratko prikazali nekatere značilnosti detektivskih zgodb in skušali orisati njihov stik z realnim življenjem.

Za mnogo detektivskih zgodb velja, da so nekakšna duhovna igra ali športno tekmovanje in da zanje veljajo »čisto jasni zakoni, nemara ne napisani, a zato nič manj obvezni.«⁵⁶ Med drugimi takšnimi zakoni je tudi zahteva, da morajo biti »metoda umora in sredstva, s katerimi jo

⁵¹ Belkin, R. S.: Ne prestupi čertu, s. 36 in 44.

⁵² Ratinov, A. R.: op. cit. s. 72.

⁵³ Granat, N. L.: Herakteristika sledstvennyh zadač i psihologičeskii mehanizmy ih rešenija.

⁵⁴ Aleksić, Ž.: Naučno odkrivanje zločina, s. 115.

⁵⁵ Vodinelič, V.: Uviđaj i planiranje verzija, s. 68 in 69.

⁵⁶ Van Dine: Dvajset pravil za pisanje detektivskih zgodb, s. 13.

odkrijejo, racionalni in znanstveni.«⁵⁷ Ta zahteva kaže na povezanost med resničnostjo in zgodbo, kajti tudi v stvarnosti so preiskovalcu na voljo le določene metode in sredstva preiskovanja. Podobno je z drugo zahtevo, da mora biti resnica primera vseskozi očitna, seveda ob predpostavki, da je bralec dovolj ostroumen, da jo opazi. Če bi knjigo še enkrat prebral, bi lahko videl, »kako se mu je rešitev nekako ves čas vsiljevala, kako so vsi namigi resnično merili na storilca in kako bi, če bi bil enako pameten kot detektiv, sam rešil primer...«⁵⁸ Podobno, čeprav dosti manj zanimivo in privlačno, se dogaja v praksi preiskovanja kaznivih dejanj. Tudi tam so dejstva marsikdaj nejasna, treba je tipati v neznanu, če pa pozneje kriminalist obnavlja potek preiskovanja, je vse razumljivo in logično. To napako zavestnega ponostavljanja in podzavestnega percipiranja poteka preiskovanja je mogoče opaziti tudi v člankih, v katerih preiskovalci opisujejo potek preiskovanja posameznih bolj zapletenih in zanimivih kaznivih dejanj. Pozoren bralec, ki je seznanjen s potekom preiskave, bo namreč znal, da je opis drugačen kot je potekal v resničnosti, da so določeni problemi in zapleti sicer omenjeni, dosti pa je izpuščenega (zavestno ali nezavestno), da potek preiskovanja sledi logičnemu vrstnemu redu, ki pa bi bil takšen tudi med samim preiskovanjem in podobno.⁵⁹ Prav zato je pri ocenjevanju reševanja kriminalističnega problema »za nazaj« potrebna posebna previdnost in kritičnost. **Ponovno preučevanje že rešenega primera je pomembno predvsem zaradi iskanja in analiziranja napak v preiskovanju, vzrokov zanje in možnosti njihovega odpravljanja v prihodnje, zato imajo lahko vrednost le takšni zapisi, ki so realni, objektivni in kritični, ne glede na to, kakšni očitki lahko zadenejo preiskovalca zaradi njegovih spodrseljav in napak.**

Pri branju kriminalnih romanov je zaslediti tudi netočnosti in napake, ki so v nasprotju z resničnostjo in segajo na področje fantazije, prav tako pa tudi duhovite in intuitivne napovedi prihodnosti, zato je včasih težko ločiti realno od nerealnega. »Sleherni pisec detektivskih zgodb dela napake in noben ne bo nikoli vedel vsega, kar bi moral. Conan Doyle je zagrešil

⁵⁷ Prav tam, s. 15.

⁵⁸ Prav tam, s. 16.

⁵⁹ Tako je bilo tudi z zapisom nekaterih domačih avtorjev o preiskovanju posameznih večjih kaznivih dejanj (npr. zadeva Kušar).

napake, zaradi katerih so nekatere njegove zgodbe brez vsake vrednosti, a bil je pionir in Sherlock Holmes je navsezadnje predvsem življenjski slog in nekaj ducatov vrstic nepozabnega dialoga,« piše Chandler.⁶⁰ Po drugi strani pa je Doyle napovedal vrsto kriminalistično-tehničnih postopkov (identifikacijo prahu, zemlje, tobaka ipd.), ki jih v tedanjem času kriminalisti še niso uporabljali. Ideje avtorja Sherlocka Holmesa se razen redkih izjem niso porodile v glavah tistih, ki so bili v tedanjem času na čelu boja zoper zločinstvo (ali pa so jih zavračali kot nekoristne domislice sanjačev),⁶¹ zato bi bile lahko vir za črpanje domislic o metodah in sredstvih uporabnih pri praktičnem preiskovanju. (Tudi ideja o uporabi sesalnika za prah pri zbiranju mikrosledov se je najprej porodila pisatelju, šele dosti kasneje pa so jo sprejeli v kriminalistično prakso.)⁶² Tudi druga literarna dela je vredno brati s tega zornega kota in iskati morebitne ideje in spodbude za prakso.

»Kriminalni roman se dostikrat ukvarja z logičnim mišljenjem in od bralca zahteva logično mišljenje. Kar se tega tiče, je blizu križanki. Temu ustrezno ima shemo in njegova moč je v variacijah.«⁶³ Že prej smo omenili primerjavo miselnih modelov pri šahovski igri in preiskovanju. Gre za to, da ima reševalec določeno količino informacij, s katerimi si pomaga pri reševanju problemov. Če obvlada logično sklepanje in ima kanček domišljije, bo problem rešil, sicer pa ne. Toda v nasprotju s šahovsko igro in romanom, kjer so vse potrebne informacije oziroma načini reševanja dani, se v resničnem življenju informacije zbirajo postopoma, najprej jih je treba iskati in najti, šele nato tudi oceniti in uporabiti. Bistvena razlika je torej v dostopnosti informacij oziroma odprtosti miselnega sistema, ki je potreben za reševanje. Bralec kriminalnih romanov nima možnosti samostojnega zbiranja ali preverjanja dejstev, uporablja lahko le tiste podatke, ki mu jih daje pisatelj in na njihovi podlagi sestavlja možne hipoteze (verzije) o dejanju in storilcu. S tega vidika se zdi reševanje in prebiranje detektivskih zgodb pomembno predvsem za raz-

⁶⁰ Chandler, R.: Preprosta umetnost umora, s. 41.

⁶¹ Thorwald, J.: Ura detektivov, 2. knjiga, s. 26.

⁶² Prav tam, s. 94. Ideja je dal R. A. Freeman leta 1907, uporabljena je bila v praksi preiskovanja šele leta 1916.

⁶³ Brecht, B.: O popularnosti kriminalnega romana, s. 66.

vijanje in spodbujanje ustvarjalnosti in domišljije ter logičnega sestavljanja in preverjanja (miselnega) verzij. Zlasti dela Conana Doylea so lahko koristen pripomoček za vajo logičnega in kreativnega mišljenja.⁶⁴

Ena od temeljnih razlik med kriminalnim romanom in resničnim kaznivim dejanjem je literarna vrednost prvega. Zapisnik ali kronika o preiskovanju je v primerjavi s knjigo pusta in nepriljubljena, dogodki so opisani manj razburljivo in napeto. Bralec kriminalnega romana je prisiljen spremljati dogodke in jih miselno razčlenjevati, ne more pa aktivno poseči v preiskovanje: zastavljati vprašanja, si ogledati kraj dejanja, preverjati dejstva ipd. To ga spremeni v pasivnega opazovalca, pri čemer dobi le tiste informacije, ki mu jih želi posredovati pisatelj. Včasih te zadostujejo za rešitev primera, včasih pa ne. Kriminalni roman je torej primeren za urjenje miselnega dela pri preiskovanju, ne omogoča pa aktivne udeležbe.

Še ena od pomembnih in za kriminalistično delo koristnih lastnosti dobrega kriminalnega romana je **spoznavanje značajev, motivov in osebnosti ljudi**, ki nastopajo v njem. S prebiranjem realistično opisanih zgodb in oseb si kriminalist lahko nabira izkušnje o psiholoških značilnostih junakov, njihovih reakcijah, tesnobah, strasteh, bojaznih, značaju in podobnem, kar bogati njegovo znanje in mu omogoča ustrezno ukrepati in uporabiti to znanje v konkretnih praktičnih primerih. Že kar klasičen primer za takšno zgodbo je roman »Zločin in kazen«, ki jo tudi večkrat omenjajo kriminalistični pisci.⁶⁵

Nadaljnja koristna značilnost kriminalnih romanov je preučevanje **metod dela detektivov, predvsem njihovega miselnega delovanja**. Logično in kreativno mišljenje, kot ga opisujejo Conan Doyle, E. A. Poe, Agatha Christie, še zlasti pa npr. Hans Helmut Kirst,⁶⁶ uporaba analize in sinteze, analogije, dedukcije in indukcije, hipoteze in drugih metod mišljenja, ter pomen osebnostnih ter drugih psihičnih procesov na mišljenje kriminalistov so v njihovih romanih in zgodbah prikazane bolj življenjsko

in nazorno kot to izhaja iz dostikrat pustih in suhoparnih učbenikov logike in psihologije, zato so lahko koristen pripomoček tistemu, ki jih zna pravilno brati. Ne gre namreč le za to, da bralec zve za razplet zanimive in napete zgodbe, pač pa se mora poglobiti v metode dela preiskovalca, v način razgovora in miselnega dela junaka. Čeprav se metode dela na splošno razlikujejo v praksi preiskovanja od onih v kriminalnih zgodbah, zato ima prav Magulski, ko poudarja, da je to ena od razlik med literarnim delom in stvarnostjo, so glede logične in ustvarjalne komponente vendarle podobne. **Knjiga lahko spodbuja domišljijo preiskovalca, posamezni primer pa mu daje ideje za nadaljevanje praktičnega preiskovanja**, ki je obtičalo v slepi ulici, tako s pomočjo analogije kot tudi z iskanjem novih idej in načinov rešitve. Kriminalna zgodba je tako lahko ključ, ki odpira vrata v novo smer preiskovanja, do katere sicer ne bi prišli.

Za konec lahko sklenemo, da **branje dobrih kriminalnih zgodb, dobrih tako po literarni strani kot tudi po konstrukciji zgodbe, metodah dela junaka in realnosti same zgodbe, niso izguba časa, temveč koristen pripomoček, ki širi obzorje preiskovalcev, jim daje novo znanje, bistri njihov način mišljenja, logičnega sklepanja in ustvarjalnost, v posameznih primerih pa kot kažejo pretekle izkušnje — lahko nudijo koristno idejo, ki jo je mogoče uporabiti za preiskovanje kaznivih dejanj**. Pretekle napake, ko je bilo več zanimivih idej zavrženih kot plod domišljije in je moralo preteči vrsto let, da so spoznali njihov pomen, naj bodo dober poduk, da se podobne slabosti ne bodo ponovile kdaj v prihodnosti.

Sklep

Razvijanje kriminalističnega mišljenja, tako po teoretični kot po praktični plati, je naloga, h kateri bo potrebno pristopiti in ji slejkoprej nameniti večji pomen v procesu izobraževanja in izpopolnjevanja preiskovalcev. Kdor bo za-

⁶⁴ Pisec podaja dejstva tako, da si bralec lahko sam ustvarja verzije o dogodku in jih tudi preverja na delu Sherlocka Holmesa. Doyle ni opisoval verzij, ki jih sestavlja njegov junak, temveč le drugi del logične operacije, to je njihovo preverjanje (dedukcijo).

⁶⁵ Omenjeni roman naj bi nastal po resničnem dogodku, ki ga je pisec poznal in mojstrsko opisal.

Profesor kriminalistike na pravni fakulteti v Leningradu I. F. Krilov je proučeval podrobnosti med romanom in resničnim dogodkom v Moskvi.

⁶⁶ Imenitni so njegovi opisi Münchenske kriminalistične policije, zlasti inšpektorja Kellerja, Micheldorfa, Krebsa idr. ter njihovega načina razmišljanja, stališč in prispevkov k preiskovanju. (Od usode prekleti, Obsojeni na uspeh idr.)

grizel v to kislo jabolko ne bo imel lahkega niti hvaležnega dela. Izdelati je namreč potrebno celotno zasnovo programa, ki bo vseboval sistem vaj za razvijanje različnih struktur mišljenja, od logičnega, racionalnega, reproduktivnega do kreativnega, intuitivnega in lateralnega mišljenja, pa apercepcije, pomnenja in reproduciranja zaznavanih dejstev. Tovrsten »praktikum« je mogoče sestaviti le s skupino raziskovalcev in praktikov, tako kriminalistov kot tudi psihologov, logikov in filozofov. Dela ni mogoče opraviti čez noč, kajti terja preiščljeno in dobro izdelano pristop, brez improviziranja in poenostavljanja. Le tako bo namreč lahko izpolnjeval nalogo, ki mu je zaupana. Čeprav so posamezniki (npr. prof. Aleksić) že najavljali izdajo takšnega praktikuma, do nje zaenkrat še ni prišlo. Prizadevanja za praktične vaje v okviru kriminalističnih tečajev in seminarjev so tako prepuščena prizadevnosti in iznajdljivosti posameznih predavateljev, ali uporabi redkih tujih učbenikov (npr. »Praktikum po kriminalistiki«, ki ga je pod redakcijo A. N. Vasiljeva že leta 1976 izdala moskovska univerza).

Razvijanje mišljenja preiskovalcev tudi ni hvaležna naloga, kajti slušatelji mnogo raje pasivno sledijo predavanjem kot izvajajo »mišelnino telovadbo« in aktivno sodelujejo v procesu izobraževanja, še zlasti, ker je mišljenje tesno povezano z osebnostjo in je zato kritika mišljenja v nekem smislu tudi kritika človeka samega. Gre torej za občutljivo področje, h kateremu je treba pristopiti previdno in z veliko mero obzirnosti. Vaje za izpopolnjevanje mišljenja morajo biti tako zastavljene in izvajane, da slušateljem vzbudijo zanimanje in željo po reševanju, ne da bi pri tem sprožali frustracije in negativna čustva.

Prav gotovo moramo usmeriti pozornost tudi v nadaljnje preučevanje značilnosti kriminalističnega mišljenja (miličnikov, kriminalistov in preiskovalnih sodnikov), njegovega razvoja do slej in možnosti za prihodnost, saj smo s preučevanjem šele na začetku poti. Le tako bomo postavili trdne temelje za uspešno razvijanje mišljenja preiskovalcev pri šolanju in v praksi. K delu bo treba pristopiti čim prej, kajti čas neizprosno teče.

Rokopis končan 22. 4. 1987.

UPORABLJENA LITERATURA

1. Aleksić, Ž.: *Naučno odkrivanje zločina*. Beograd, Savez udruženja pravnika Jugoslavije 1972, s. 426.
2. Bayer, V.: *Ugovor s đavlom*. Zagreb, Zora 1969.
3. Belkin, R. S.: *Ne prestupi čertu*. Moskva, Sovetskaja Rossija 1979, s. 335.
4. Brecht, B.: O popularnosti kriminalnega romana. V: *Memento umori*. Ljubljana, Državna založba Slovenije 1982, s. 65—73.
5. Bronowski, J.: *The Ascent of Man*. Boston—Toronto, Little, Brown and Co, 1973.
6. Chandler, R.: Preprosta umetnost umora. V: *Memento umori*. Ljubljana, Državna založba Slovenije 1982, s. 36—55.
7. De Bono, E.: *Beyond Yes and No*. Middlesex, Penguin Books 1973.
8. Eco, U.: *Ime rože*. Mladinska knjiga, Ljubljana 1984.
9. Granat, N. L.: *Harakteristika sledstvennyh zadač i psihologičeskie mehanizmi ih rešenija*. Moskva 1973, 194.
10. Golob, M.: »Kriminalistična taktika« v Karolini in Terezijani, *RKK* Ljubljana 1959 št. 3, s. 7—27.
11. Kulagin, N. I.: Voprosy prepodavanja kriminalističeskoj taktiki. V: *Formirovanje profesionalnyh kačestv sledovatelja pri izučenii kriminalistiki i sudbenoj psihologii*. Volgograd, MVD SSSR 1976.
12. Lavrov, V. P.: *Osobenosti rassledovaniya neraskrytyh prestuplenij prošlyh let*. MVD SSSR Moskva 1972, s. 86.
13. Lichem, A.: *Kriminalistična policija*. Graz, Leyka 1935, prevod RSNZ SRS.
14. Magulski, R.: *Kriminalistisches Denken: Sonstige Aspekte des kriminalistischen Denkens*. *Kriminalistik*, Heidelberg 1985 št. 4, s. 193—199.
15. Petelin, B. Ja: *Problemnoe obučenie po kriminalistiki. Formirovanie profesionalnyh kačestv sledovatelja pri izučenii kriminalistiki i sudbenoj medicini*. Volgograd MVD SSSR, 1976, s. 26—30.
16. Pfister, W.: *Prilog kriminalističkom misaonom procesu*. *Izbor*, Zagreb 1981, št. 1, s. 44—55 (prevod).
17. Ratinov, A. R.: *Sudbnaja psihologija dlja sledovatelja*. Moskva 1967.
18. Pečjak, V.: *Psihologija spoznavanja*, Ljubljana, DZS 1977.
19. Smullyan, R.: *Šahovske skrivnosti Scherlocka Holmesa*, Ljubljana, DZS, 1986.
20. Smullyan, R.: *Alica v deželi ugank*. Ljubljana, DZS 1984.
21. Vasiljev, V. P.: *Sudbnaja psihologija*. Leningrad 1979, s. 49.
22. Vodinelić, V.: *Uvidaj i planiranje verzija. Naša zakonitost*, Zagreb 1982, št. 11.

23. Vodopivec, K.: Društvene devijacije i njihovi uzorci, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, Beograd 1982, št. 1—2.
24. Van Dine: Dvajset pravil za pisanje detektivskih zgodb. V: *Memento umori*. DZS Ljubljana 1982, s. 12—17.
25. Thorwald, J.: *Ura detektivov*. Ljubljana CZ 1970, 2. knjiga.
26. Walder, H.: *Kriminalistisches Denken*. Hamburg, Kriminalistik Verlag, 1975.
27. Herren, R.: Kriminalist kao poznavalec ljudi. *Izbor*, Zagreb 1977, št. 1, s. 59—70.
28. Vologin, M. V. in Porošin, G. N.: Formiranje mišljenja sledovanja v procese prepodavanja kriminalistike. V: *Formirovanije profesionalnyh kačestv sledovatelja pri izučenii kriminalistiki i sudebnoj psihologii*, Volgograd 1976.

UDC 343.98

Development of criminalistic thinking

Maver, dr. Darko, Senior Research Fellow, Institute of Criminology, Ljubljana, Yugoslavia

The process of training criminal investigators has so far been mainly oriented towards providing knowledge and only to a lesser degree towards developing a capacity to use the acquired knowledge creatively in new situations. The development of creative thinking comprises different exercises for solving investigative tasks and for improving logic and creative thinking, aperception, memory and recall. Besides, there are certain psychological techniques which are useful for seeking new ideas and viewpoints on problems, such as »Brainstorming«, »PO« thinking, the »morphological« method and the »635« metod. A special place belongs to the

detective story, which can equally broaden the horizon of investigators, provides them with new knowledge, makes their way of thinking clearer as well as develops logical deduction and creativity, and in particular cases it can also offer some useful, not yet used idea, which can be applied in concrete crime investigation. It is also helpful to study the evolution of criminalistic thinking in the past and to use these experiences in the future. It will be necessary to elaborate as soon as possible a practical course with a system of exercises aimed at promoting investigators' thinking in basic as well as in further education.